

STRUCTURI NARATIVE ÎN *O SAMĂ DE CUVINTE...* DE ION NECULCE

Dumitrița SMOLNIȚCHI, dr., conf. univ.

Summary

Legends of Ion Neculce are structurally varied. Some of them are simple observations, others are legends themselves or is the like novelist cores; some take the form of a dialogue, others - literary portrait; ironic story focuses on some others have a serious tone etc. The variety of narrative structures of its legends, Neculce confirms the finding that he was the first historian to make the transition to the art historical literature, and his works are included in the bud a good part of modern narrative structures.

Majoritatea „cuvintelor” neculceene își au începutul în tradiții istorice din epoca feudală, altele – în mediul de curte, cel mănăstiresc și boieresc. În aceste legende se întrevăd *însemnele vremii* [1, p. 12]. Ele se referă aleatoriu la figuri și evenimente din perioade istorice diferite ale trecutului Moldovei. Multe sunt închinat lui Ștefan cel Mare, în altele apare figura lui Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, Despot Vodă, Radu Mihnea, Miron Barnovschi, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan ș.a.

Nu se poate pretinde nici că aceste tradiții reflectă strict adevărul istoric, căci Neculce interpretează istoria printr-o prismă proprie, imaginând scene, dialoguri, situații și trăsături de caracter, potrivit fanteziei și concepției sale artistice. În viziunea sa asupra istoriei, cronicarul se situează la mijlocul distanței dintre adevărul verificabil documentar și legendă.

Particularitatea fundamentală a legendelor neculceene este structura lor asociativă. Textul nu expune o succesiune cronologică, liniară, de evenimente, cum se întâmplă în cazul cronicilor. G. Călinescu remarcă „[...]ingenuitatea șireată [...], proverbialitatea, filozofia bătrânească, minunarea, văietătura și, în fine, acel lucru învederat, dar inanalizabil ce se cheamă *darul de a povesti*” [2, p. 24]. Neculce, înzestrat cu mare talent literar, a selectat din memorie faptele și amănuntele care pot contura sugestiv scene, portrete, evenimente, devenind un neîntrecut evocator al trecutului. În acest caz, totul se subordonează epicului: memoria afectivă, subiectivitatea, factorul emotiv. Arta de povestitor a cronicarului se manifestă mai ales în prezentarea nuvelistică a unor episoade din trecut. Aceste nuclee epice (de exemplu legenda despre fiica lui Radul (Mihnea), care a fugit din curtea domnească de la Hârlău cu o slugă și s-a ascuns în codru; sau cea despre Gheorghe Ghica, copilul de arbănaș, care, după o viață plină de peripeții, ocupă, spre bătrânețe, tronul Moldovei, cu ajutorul tovarășului său de joacă, ajuns, tot în urma unor aventuri extraordinare, mare vizir al împărăției turcești) prin dezvoltare, ar putea sta la baza unei lucrări narrative, apropiindu-se de nuvelă, poate chiar de intriga și dramatismul unui roman. Povestirea este sobră și condensată, faptele complexe se îmbină firesc și sunt pline de neprevăzut.

În primele manifestări de proză narativă forma cea mai frecvent utilizată este *relatarea în stil indirect*. Manieră deosebit de simplă, deoarece nu necesită variația structurii compoziționale, narațiunea indirectă ocupă primul loc, în istoria prozei românești, atât din punct de vedere cronologic, cât și ca întindere în opera a diferiți scriitori. Dar, pentru a da autenticitate celor relatate, Neculce încearcă să folosească dialogul pe care îl introduce așa, cum va proceda mai târziu I. Creangă, printr-o formulă invariabilă: „dzic să fi dzis”.

Umorul, ironia, sarcasmul, o gamă întreagă de nuanțe punctează adeseori narațiunea, scoțând în evidență atitudinea cronicarului față de cele relatate. I. Neculce știe să și-o exprime laconic, ușor, apropiindu-se de povestitorii populari, de unde, dealtfel, își trage seva. Situația în care nimerise la Poarta Otomană logofătul Tăutul, nefamiliarizat cu obiceiurile turcești, este plină de haz, pe măsura comicului creat de V. Alecsandri sau I. Luca Caragiale. „[...] Și așa vorbescu oamenii, că l-au pus viziriul de au ședzut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost având mestei la nădragi, că, trăgându-i ciubotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dându-i cahfe, nu știe cum o va be. Și au început a închina: „Să trăiască împăratul și viziriul!” Și închinând, au sorbit felegheanul, ca altă băutură” [3].

În afară de darul povestirii, Neculce are, ca nimeni altul, *darul portretizării* figurilor evocate. E o însușire de romancier și personalitățile sale istorice sunt, în marea lor majoritate, eroi de roman. Cu deosebită măiestrie I. Neculce știe să schițeze doar prin câteva trăsături figura unui om, făcând-o să trăiască înaintea ochilor noștri. „Neculce nu caută ca din faptele unui om să scoată figura abstractă, istorică a lui, nici nu e psihologul care să pătrundă în sufletul celor ce conduc politica unei țări și să descopere cauzele acțiunilor lor – acest fel de a scrie aparține istoricilor moderni – ci el e povestitorul de talent, care vede limpede lucrurile și persoanele și are darul să ni le evoce tot atât de clar, cum le-a văzut el” [1, p. 13].

În opera neculceană nu se perindează oameni care se deosebesc unul de altul numai prin nume sau rang, fiecare personalitate apare cu un exterior bine conturat și cu o fire deosebită. Chiar atunci când aceștia nu sunt personalități istorice și n-au roluri epice, cronicarul știe să le sugereze caracterul printr-un gest, o acțiune simplă, o predispoziție, un obicei, un tic. Deci, nu prin descrieri amănunțite, ci prin câteva trăsături caracteristice, prin amănunte particulare, I. Neculce evidențiază întregul.

Portretele create de Neculce se circumscriu unei sfere mult mai largi decât cea a epitetelor morale și fizice. Personajele sunt plasate într-un cadru concret istoric și sunt surprinse în situații caracteristice mentalității și obiceiurilor timpului. Antecedentelor, notate succint, le sunt asociate elemente ale biografiei prezente a personajului, contrapunctată de comentariul incisiv al autorului, cu umor sarcastic, abundență exclamativă etc. – specifice pamfletului.

I. Neculce deseori își urmărește eroii în evoluție. El reține schimbările survenite în firea lor de la un moment la altul; sau realizează portrete-biografii, cum e cel al lui Nicolae Spătarul sau Dosoftei.

Pentru a reuși să nareze cât mai viu, cronicarul apelează des la elementele naturii. Natura nu mai este un cadru decorativ, ca în creația populară, un fundal; vechea schițare localizatoare se preschimbă, în opera neculceană, într-o ambianță sensibilă la vibrațiile sufletești ale omului.

Specifică pentru opera lui I. Neculce este realizarea imaginilor artistice cu cele mai simple mijloace ale exprimării. Acestea se încadrează în structura narativă a textului. Caracterul oral și limba lipsită de artificii a cronicarului, îl integrează literaturii populare. Comparațiile lui nu sunt inedite sau surprinzătoare, necesitând un efort artistic deosebit, ca în literatura de ficțiune, totuși ele contribuie la potențarea imaginii artistice și ideii exprimate; epitete de felul celor folosite de scriitorii culți nu întâlnim la Neculce, în schimb găsim câteva epitete populare, majoritatea conținând adjectivul *bogat*; metaforele sunt și mai rare în opera neculceană, pentru că sunt rare în vorbirea orală. Opera lui Neculce, cumulând virtuți caracteristice artei povestirii și nuvelei, celei dramatice și comedigrafice, aliind umorul cu satira, conține în embrion aproape întreaga viitoare proză narativă românească.

Bibliografie

1. Sorohan, E., *Legenda – o poveste exemplară*: [Ion Neculce], în: *Convorbiri literare*, nr. 7, iul. 1978.
2. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Minerva, București, 1982.
3. Neculce, I., *Letopisețul Țării Moldovei și O seamă de cuvinte*, ediție îngrijită cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Iordan, E.S.P.L.A., București, 1955.
4. Zumthor, P., *Încercare de poetică medievală*, Univers, București, 1983.